

Ельвіра Ігорівна ДАНИЛОВА

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Національний авіаційний університет
E-mail: ehdanilova@gmail.com

ЛОГІЧНА ІЄРАРХІЯ ПОНЯТЬ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Данілова, Е. І. Логічна ієрархія понять у системі економічної безпеки [Текст] / Ельвіра Ігорівна Данілова // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. – Том 28. – № 2. – С. 127-132. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. *Нестабільність та невизначеність зовнішнього середовища формує загрози, небезпеки та ризики для діяльності підприємств. Що вища інтенсивність їх впливів, то активнішою є політика підприємства щодо нейтралізації їх негативної дії. Формування системи економічного захисту від негативних результатів впливу загроз, небезпек та ризиків потребує уточнення як економічної сутності цих понять, так і визначення їх логічної упорядкованості в процесі взаємодії з підприємством.*

Мета. *Мета статті полягає в науковому узагальненні логічної упорядкованості понять, які формують систему економічної безпеки.*

Метод (методологія). *Для досягнення мети використано процесний підхід до наукового дослідження, методи аналізу і синтезу для формування логічного ланцюга понять, метод групувань – для ідентифікації загроз, небезпек та ризиків.*

Результати. *У статті узагальнено наукові підходи до розуміння сутності економічної безпеки, логічно упорядковані поняття загрози, небезпеки та ризику, що надалі дозволяє формувати систему оцінювання та управління економічною безпекою. Проведена ідентифікація існуючих на сьогоднішньому етапі економічного розвитку загроз, небезпек та ризиків для діяльності підприємств дозволяє сформулювати сукупність факторів впливу, визначити спрямованість їх дії.*

Ключові слова: економічна безпека; підприємство; загрози; небезпеки; ризики.

Elvira Igorivna DANILOVA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Management of Foreign Economic Activity,
National Aviation University
E-mail: ehdanilova@gmail.com

LOGICAL HIERARCHY OF TERMS IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY

Abstract

Introduction. *Instability and uncertainty of the environment creates threats, dangers and risks for enterprises. The higher the intensity of their effects, the more active becomes the policy of the company in neutralizing their negative effects. The formation of the system of economic protection from negative effects of threats, hazards and risks needs to be clarified as the economic essence of these concepts, as well as their logical ordering in the process of interaction with the enterprise.*

Purpose. *The article aims to summarize scientifically the logical ordering of terms that form the system of economic security.*

Method (methodology). *To achieve the purpose of the research we have used the following methods: method of process approach to scientific research, methods of analysis and synthesis to the formation of the logical chain of terms, method of grouping to identify threats, hazards and risks.*

Results. *The paper has summarized the scientific approaches to understanding the essence of economic security. It logically arranges the concept of threat, danger and risk, which will allow the formation of a system of assessment*

and management of economic security. The identification of existing threats and risks existing at the current stage of economic development for enterprise activity has allowed formulating a set of factors of influence and determining the direction of their actions.

Keywords: *economic security; enterprise; threats; danger; risks.*

JEL classification: M21

Вступ

Особливістю сучасного етапу розвитку економічних умов функціонування є зростання нестабільності та невизначеності, що призводить як до погіршення результатів господарської діяльності, так і можливості втрати стійкості. У таких умовах підприємства збільшують зусилля, які спрямовані на формування системи захисту від негативних впливів середовища функціонування.

Поняття економічної безпеки стійко увійшло в науковий обіг та практичне використання як властивість та функція економічної системи. З роками поняття економічної безпеки набувало подальшого розвитку в напрямку розширення меж реалізації функцій з нейтралізації загроз, що формують небезпеку діяльності підприємства. Результатами наукового пошуку стали публікації, монографії та дисертаційні дослідження провідних світових та національних науковців [1-9]. Розмаїття трактувань економічної безпеки призвело до щораз більшого розмивання економічної сутності цього поняття та відходу від логічної упорядкованості між факторами впливу, змістовною сутністю та вихідними результатами.

Мета та завдання статті

Мета статті полягає в науковому узагальненні логічної упорядкованості понять, які формують систему економічної безпеки. Основними завданнями статті є узагальнення основних підходів до трактування сутності економічної безпеки, визначення місця понять загроз, небезпек та ризиків у змісті економічної безпеки, логічне упорядкування понять загроз, небезпек та ризиків та їх ідентифікація.

Виклад основного матеріалу дослідження

Для дослідження системи управління економічною безпекою підприємства виникає необхідність уточнення сутності понять, які використовуються при трактуванні сутності поняття «економічна безпека».

Розмаїття трактувань економічної безпеки обумовлене різними рівнями агрегації об'єкту дослідження. На сьогодні в економічній науці значного поширення набуло дослідження економічної безпеки за географічною ознакою та за рівнем формування економічних відносин.

Можна виокремити декілька підходів до розуміння сутності поняття економічної безпеки [3; 4; 5; 8; 9]:

- статичний, відповідно до якого економічна безпека розглядається як стан захищеності економічних інтересів;
- динамічний, коли економічну безпеку асоціюють з можливостями розвитку економічної системи та реалізації внутрішнього потенціалу;
- захисний, відповідно до якого економічна безпека трактується як сукупність інструментів захисту інтересів (населення, держави, власників підприємства) від зовнішніх та внутрішніх загроз;
- ресурсний, в основі якого лежить теза про залежність економічної безпеки від ефективного використання корпоративних ресурсів;
- функціональний, відповідно до якого економічна безпека асоціюється зі стабільним функціонуванням економічної системи;
- структурний (інституціональний), відповідно до якого стан економічної безпеки залежить від стану інститутів влади, які спроможні захищати інтереси економічної системи;
- комбінаторний, в основі якого лежить комбінація всіх вищезначених підходів.

На основі теоретичного узагальнення існуючих трактувань поняття економічної безпеки слід зробити висновок про те, що в основу кожного із узагальнених підходів покладено ознаку вхідного, вихідного потоку, який формує стан економічної безпеки або мету функціональності всієї економічної системи (рис. 1).

Так вхідними потоками в економічну систему, які загрожують її економічним інтересам, є всі види загроз, небезпек та ризиків.

Вихідними потоками є показники економічного стану системи, показники її економічного потенціалу як можливостей для розвитку, та тенденції розвитку.

Метою економічної системи є захист економічних інтересів власників економічної системи.

Отже, на основі використання кібернетичного підходу до дослідження економічної системи можна здійснити уточнене розмежування понять, які ототожнюються з поняттям економічної безпеки або є складовими трактування її сутності.

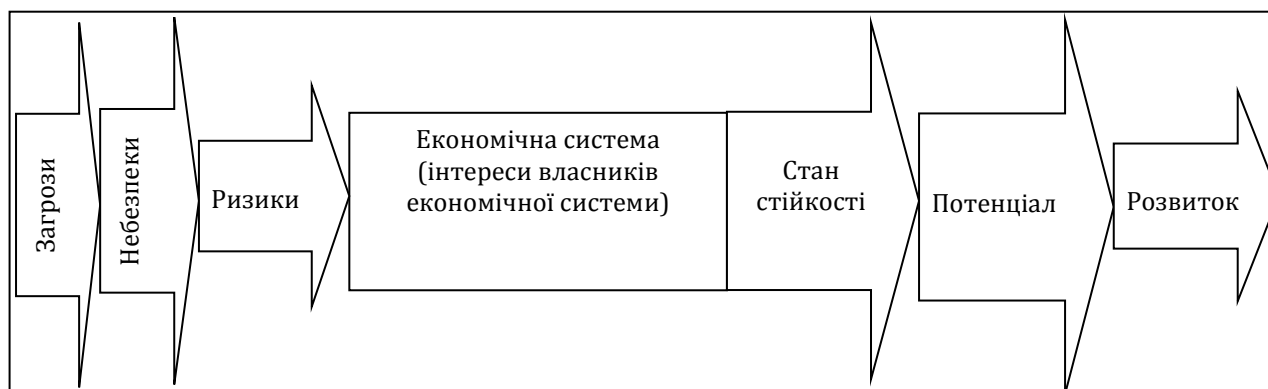


Рис. 1. Логічна упорядкованість понять системи економічної безпеки

Основними причинами, які вводять будь-яку економічну систему в стан нерівноваги, а відповідно порушують її економічну безпеку, є загроза, ризик та небезпека. Питання загроз, ризиків та небезпек є достатньо дослідженими в економічній літературі, хоч відсутнє однозначне трактування логічної впорядкованості цих понять, тому, не акцентуючи уваги на дослідженні їх сутності, констатуємо, що в економічній літературі загроза розглядається як такий розвиток подій, що може призвести до збитків; як загроза інтересам різних суб'єктів; як чинник потенційно негативної дії.

На сьогодні в економічній літературі зустрічається неоднозначне сприйняття співвідношення загроз, небезпек та ризиків. На думку В. Є. Духова: «Економічна загроза – це потенційна можливість нанесення шкоди суб'єктам господарювання з боку окремих чинників, що впливають на передумови їх економічної діяльності. Економічна небезпека – це конкретна і безпосередня форма вияву загрози, розвиток якої має ймовірну математичну інтерпретацію. Ризик є оцінкою небезпеки» [2]. Загроза як вияв небезпеки розглядається у працях багатьох українських науковців [1, с. 23; 6, с. 66].

Відмінність вони вбачають лише у класифікації ймовірності настання події. При цьому виклик і ризик вони відносять до потенційної небезпеки, а загрозу – до реальної небезпеки.

Щодо трактувань ризику, то в науці його сутність трактується майже однозначно в силу закріпленості його визначення на рівні міжнародної організації. Так у 2002 році Міжнародною Організацією зі стандартизації (ISO) був розроблений Довідник 73 (Guide 73), де «ризик» визначається як комбінація ймовірності настання події та її наслідку. Усі існуючі наукові школи ризикології трактують ризик майже однозначно.

Для дослідження методології економічної безпеки виникає потреба в уточненні ієрархії понять. На нашу думку, виходячи із академічного тлумачення сутності понять «загроза», «небезпека» та «ризик», найбільш вдалим є логічна їх структуризація, надана В. Е. Духовим [2] та Є. М. Рудніченко [7].

Відповідно до запропонованих визначень понять передумовою для формування системи економічної безпеки є загроза економічній діяльності підприємства. При цьому загрозою слід вважати тенденції світового, національного ринку, внутрішні тенденції економічних процесів на обраному підприємстві, події природних та антропогенних факторів. Загрози є потенційною передумовою реальної небезпеки та зумовлюють необхідність формування системи економічної безпеки підприємства.

Небезпеку в контексті нашого дослідження слід трактувати як реально виражену форму загрози. Небезпека є підставою для формування системи умов для безпечної економічної діяльності підприємства. Небезпека, на відміну від загрози, має чітко окреслену спрямованість та визначену факторну дію. Наявність чітко окреслених небезпек дозволяє визначити структуру системи економічної безпеки, набір інструментів кожної структурної одиниці, організаційні підходи до побудови такої системи (рис. 2).

У системі логічної залежності понять, які формують економічну безпеку, ризик трактується в його класичному розумінні як ймовірність небезпеки та її наслідків. Важливість ризику полягає у його впливі на вибір інструментів, методів, способів впливу суб'єкта на об'єкт, як сукупність умов діяльності, що в економічній науці носить назву управління. Отже, на підставі кількісної оцінки ймовірності настання ризику та його наслідків приймається рішення про використання відповідного набору засобів впливу на нейтралізацію негативної дії небезпеки.

Поняття небезпеки породжує існування системи економічної безпеки. Наявність небезпеки створює систему організаційних, економічних дій щодо захисту підприємства від настання ризику

небезпеки. Небезпека і безпека, будучи антагоністичними поняттями, знаходяться у нерозривній єдності, мають паралельну динаміку своїх змін. Небезпека є спонукальним мотивом для активізації системи безпеки підприємства.

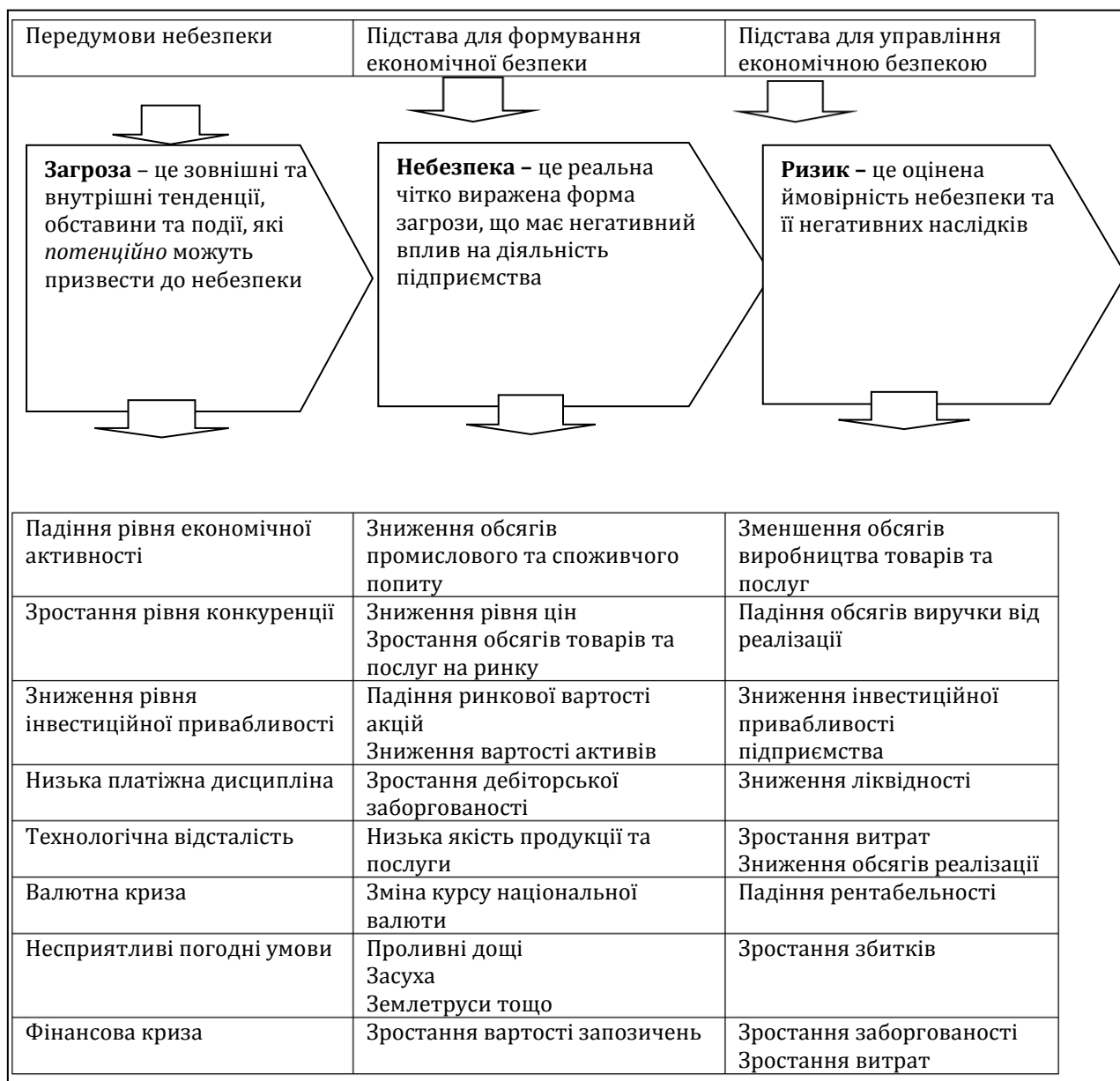


Рис. 2. Ідентифікація загроз, небезпек та ризиків

На кожному рівні системи взаємовідносин виникають загрози та небезпеки, які загрожують відхиленню параметрів їх процесів від запланованих.

Ці уявлення, які базуються на змістовній сутності поняття безпеки та економіки, лягають в основу методології економічної безпеки.

Економічну безпеку ототожнюють з поняттями «захист», «стійкість», «стабільність», «розвиток», «потенціал», «конкурентоспроможність».

Захист трактується як система заходів правового, соціального, економічного та організаційного характеру.

Стойкість – здатність зберігати свої властивості, протистояти зовнішньому впливу.

Стабільність – це незмінність, тривале збереження певного постійного стану.

Розвиток – це процес зміни, виникнення якісно нового.

Потенціал – запас, резерв.

Економічний потенціал – сукупність економічних можливостей.

На основі уточнення сутності тотожних понять їх ієрархія та взаємозв'язок з поняттям економічної безпеки матиме вигляд, який наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Сутнісні поняття системи економічної безпеки

Сутнісні поняття	Система економічної безпеки			
	Передумови	Функціонал	Результати	
			короткостроковий період	довгостроковий період
Захист		+		
Стійкість				+
Стабільність			+	
Розвиток				+
Потенціал	+			+
Конкурентоспроможність			+	+

Відповідно до поданої таблиці економічну безпеку формує система заходів економічного характеру, спрямована на захист економічної системи від негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища та яка здатна забезпечити формування потенціалу для стійкого функціонування, досягнення конкурентоспроможності на відповідному ринку та подальшого її розвитку на основі використання існуючого потенціалу.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Проведене узагальнення наукових підходів до уточнення сутності поняття економічної безпеки дозволили виявити, що більшість із них базуються на підході захисту підприємства від загроз, небезпек та ризиків, що обумовило необхідність логічної систематизації цих понять. Проведені узагальнення логіки процесу впливу загроз, небезпек та ризиків на діяльність підприємства та їх ідентифікація дозволяють надалі сформулювати систему економічного захисту та управляти нею з метою нейтралізації та мінімізації їх негативного впливу.

Список літератури

1. Горячова, К. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К. Горячова // Економіст. – 2003. – №8. – С. 65-67.
2. Духов, В. Є. Економічна небезпека та економічні правопорушення / В. Є. Духов. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.pravo.vuzlib.su/book_z1699_page_28.html.
3. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства: монографія / О. В. Мороз, Н. П. Карачина, А. А. Шиян. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 259 с.
4. Корецька, О. В. Теоретичні підходи до управління фінансово-економічною безпекою підприємств портової галузі / О. В. Корецька // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Випуск 15. – С. 225-229.
5. Ляшенко, О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: [монографія] / О. М. Ляшенко. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 400 с.
6. Пекін, А. Економічна безпека підприємств як економіко-правова категорія / А. Пекін // Економіст. – 2007. – №8. – С. 23-25.
7. Рудніченко, Є. М. Загрози, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства / Є. М. Рудніченко // Економіка Менеджмент. Підприємництво. – 2013. – №25 (I). – С. 188-195.
8. Сак, Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції / Т. В. Сак // Інноваційна економіка. – 2013. – №6 (44). – С. 336-340.
9. Сотниченко, В. М. Методологічні підходи до оцінки економічної безпеки телекомунікаційних підприємств / В. М. Сотниченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Випуск 15. – С. 321-324.

References

1. Horiachova, K. (2003). Finansova bezpeka pidpriemstva. Sutnist ta mistse v systemi ekonomichnoi bezpeky. *Economist*, 8, 65-67.
2. Dukhov, V. Ye. (n.d.). *Ekonomichna nebezpeka ta ekonomichni pravoporushennia*. Retrieved from: www.pravo.vuzlib.su/book_z1699_page_28.html.
3. Moroz, O. V., Karachyna, N. P., Shyyan, A. A. (2010). *Kontseptsiiia ekonomichnoi bezpeky suchasnoho pidpriemstva*. Vinnytsya: VNTU.
4. Koretska, O. V. (2017). Teoretychni pidkhody do upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv portovoi haluzi. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 15, 225-229.

-
5. Liashenko, O. M. (2011). *Kontseptualizatsiia upravlinnia ekonomichnoi bezpekoiu pidpriemstva*. Luhans'k: vyd-vo SNU im. V. Dalya.
 6. Pekin, A. (2007) Ekonomichna bezpeka pidpriemstv yak ekonomiko-pravova katehoriia. *Ekonomist*, 23–25.
 7. Rudnichenko, Ye. M. (2013) Zahrozy, ryzyk, nebezpeka: sutnist ta vzaiemozv'iazok iz systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo*, 25 (1), 188-195.
 8. Sak, T. V. (2013) Ekonomichna bezpeka Ukrainy: poniattia, struktura, osnovni tendentsii. *Innovatsiina ekonomika*, 6 (44), 336-340.
 9. Sotnychenko, V. M. (2017) Metodolohichni pidkhody do otsinky ekonomichnoi bezpeky telekomunikatsiinykh pidpriemstv. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 15, 321-324.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2018 р.